Ustrój - demokracja - zasada suwerenności narodu

Ustrój - demokracja - zasada suwerenności narodu

Ustrój
Ustrój państwa, zwany również systemem politycznym to całość struktur, procedur i instytucji działających jako najwyższa władza w państwie. W sferze wewnętrznej dotyka on ogólnych regulacji ekonomicznych, społecznych i kulturalnych a w sferze zewnętrznej- stosunków z innymi podmiotami prawa międzynarodowego. Należy pamiętać, że dobór ustroju jest wewnętrzną sprawą każdego państwa (przesłanka suwerenności zewnętrznej) a w związku z tym, każde państwo posiada charakterystyczne dla siebie regulacje prawne. Możliwe jest jednak ogólne sklasyfikowanie modelów ustrojów, aby w poszczególnym przypadkach móc zaliczyć państwa do danego typu. Powszechnie uznaje się, że państwa ze względu na ustrój dzielą się na: demokratyczne totalitarne i autorytarne. Do podanego katalogu można zaliczyć również nieliczne państwa o ustroju monarchicznym, mające zazwyczaj postać monarchii konstytucyjnej z silnymi akcentami demokratycznymi. Problematyczne jest również jednoznaczne zaklasyfikowanie dyktatury - która może być obecna w państwach o ustroju totalitarnym jak i autorytarnym.

Demokracja
Demokracja to ustrój, w którym władzę sprawuje naród (pośrednio lub bezpośrednio), a decyzje podejmowane są na zasadzie większości. Ponadto za sklasyfikowania państwa do grupy państw demokratycznych musi ono spełniać podane niżej przesłanki:

Zasada suwerenności narodu
Zasada ta wnosi, że to naród jest zwierzchnikiem władzy i to od niego władza pochodzi. Za ojca tej koncepcji uznaje się geniusza epoki Oświecenia (XVIII w.) Jeana Jacquesa Rousseau. Jego poglądy zostały zawarte w książce Umowa społeczna, która stawia tezę, że władza to przejaw samoorganizacji narodu i jest ona przywilejem nadawanym przez lud określonym jednostkom. Jak mówi Art. 4 ust. 2 Konstytucji Rzeczpospolitej Polski z 1997 r. - ...Naród sprawuje władzę przez swoich przedstawicieli lub bezpośrednio... Bezpośrednie sprawowanie władzy przejawia się w: prawie do referendum, prawie ludowej inicjatywy ustawodawczej, prawie petycji, czy prawa veta ludowego. W Polsce funkcjonują jedynie dwie pierwsze instytucje. Pośrednie sprawowanie władzy przejawie się w organizacji wyborów (obsadzanie wakatów urzędów). Aby wybory mogły zostać uznane za demokratyczne, muszą spełniać pewne warunki:

" Powszechności

Przesłanka ta określa krąg podmiotów, które zostały uprawnione do głosowania. Ograniczenia w zasadzie powszechności nazywamy cenzusami. Mogą one przybrać formę: wieku, obywatelstwa, płci, domicyle (zamieszkania na danym terytorium), majątku. Uznaje się, że obecnie tylko dwa pierwsze cenzusy mogą być dopuszczalne. Wszystkim obywatelom powinno przysługiwać bierne i czynne prawo wyborcze. To pierwsze to możliwość bycia wybieranym w wyborach powszechnych. W Polsce jest on zróżnicowane ze względu na wiek (np. 21 lat do Sejmu i 35 w wyborach prezydenckich). Czynne prawo wyborcze to możliwość wyboru reprezentanta. W Polsce ustalony został cenzus wieku, bez wyróżnienia typów wyborów, na ukończenie 18 lat.

" Równości

W ujęciu formalnym zasada ta oznacza, iż każda głosująca osoba ma prawo oddać jeden głos. Zabroniona jest zatem sytuacja jaka miała miejsce w Wielkiej Brytanii na początku XX wieku, gdzie w niektórych przypadkach osoba mogła oddać nawet 3 głosy (w miejscu zamieszkania, w miejscu zatrudnienia i na uczelni wyższej do której uczęszczała). W znaczeniu materialnym zasada równości przejawia się w gwarancji, że każdy oddany głos będzie miał taką samą wagę. Odnośnie biernego prawa wyborczego, zasadę równości realizuje wolny dostęp do wyborów. W praktyce jednak szansę na dostanie się do parlamentu mają osoby związane z konkretnymi partiami politycznymi.

" Bezpośredniości

Zasada ta może mieć dwa ujęcia. W pierwszym oznacza, ze osoba głosuje na konkretną personę, którą wskazuje jako przyszłego dzierżyciela władzy. W niektórych krajach (np. USA) wyborcy głosują najpierw na elektorów, a dopiero ci wybierają kandydata na prezydenta. Jest to tzw. system głosowania pośredniego. W drugim ujęciu rozpatruje się zasadę bezpośredniości jako gwarancję dla obywatela, że musi on oddać głos osobiście (nie za pomocą maila, smsa czy telefonicznie). Do oddania głosu nie można również ustanowić pełnomocnika z prawa cywilnego.

" Tajności

Znaczy tyle, że glos nie zostanie ustalony u ujawniony, co zapewnia jednostce anonimowość i chroni ją przez potencjalnymi represjami ze strony władzy. W celu zapewniania realizacji tej zasady w wydzielonym pomieszczeniu przeznaczonym do glosowania powinien znajdować się parawan i urna, karty do głosowania winny być identyczne i nieoznakowane.

" Proporcjonalności

Proporcjonalność jest raczej metodą ustalenia wyników wyborów, niż zasadą prawa wyborczego. Jest to alternatywa dla obliczania głosów za pomocą większości względnej i bezwzględnej. W systemie większości względnej oblicza się ilość głosów i przyznaje mandaty jednostkom, które zdobyły ich najwięcej. W systemie większości bezwzględnej jednostki takie muszą ponadto osiągnąć wynik ponad 50% zdobytych głosów. W przeciwnym wypadku wybory są powtarzane. Pierwsza z zasad w Polsce jest stosowana w wyborach do Senatu druga w wyborach prezydenckich. Ten typ sprzyja zdobyciu większości parlamentarnej w systemach dwupartyjnych (stabilność). Nie odzwierciedla układu sił politycznych w kraju. W odróżnieniu od nich zasada proporcjonalności zakłada, że tyle ile głosów zdobyła dana formacja tyle mandatów powinno ona posiadać w ciele przedstawicielskim. W doktrynie przyjmuje się dwa sposoby obliczania głosów według zasady proporcjonalności:

- Metoda d Hondta - premiuje silne partie, obowiązywała w Polsce w latach 1993-1997 i od 2002 r. Sposób obliczania głosów polega na dzieleniu wyniku, przez kolejne liczby całkowite konsekwentnie dla każdej listy a następnie wybranie tych wyników, które są największe - przyporządkowując im jeden mandat.

- Metoda St Lague - premiuje średnie i małe partie. Funkcjonowała w Polsce od 1991 r. i w latach 1997-2001. Sposób obliczania przebiega jw., tyle że kolejne wyniki dzieli się przez kolejne liczny nieparzyste (w Polskiej modyfikacji, pierwszym dzielnikiem jest 1,4).

Aby zrozumieć różnice pomiędzy systemami głosów, należy porównać tabelki:

METODA D'HONDTA

LISTY
A

B
C
D
E
F

Głosy:
255
203
165
134
101
85

:2
127,5
101,5
82,5
67
50,5
42,5

:3
85
67,66
55
44,66
33,66
28,33

:4
63,75
50,75
41,25
33,5
25,25
21,25

:5
51
40,6
33
26,8
20,2
17

Mandat y:
5
3
3
2
1
1

METODA ST LAGUE

LISTY
A
B
C
D
E
F

Głosy:
255
203
165
134
101
85

:1,4
182,1
145
117,8
95,71
72,1
60,71

:3
85
67,66
55
44,66
33,66
28,33

:5
51
40,6
33
26,8
20,2
17

:7
36,4
29
23,5
19,14
14,41

12,14

Mandat y:
4
3
3
2
2
1

Podane dane dotyczą okręgu, w którym do rozdzielenia było 15 mandatów. Na czerwono zaznaczone zostały największe wyniku premiujące otrzymaniem mandatu. Jak widać na drugiej metodzie skorzystałaby partia E kosztem partii A.

System proporcjonalny prowadzi do rozbicia ciał kolegialnych, ale jest sprawiedliwy, gdyż względnie wiernie odbija odczucia polityczne narodu.

Niekiedy system proporcjonalny wspierany jest stosowaniem tzw. klauzul zaporowych. Jest to minimalny próg (stąd nazwa prób wyborczy) procentowy, który musi uzyskać partia, aby móc w ogóle pretendować do przyznania głosów. W Polsce próg wynosi 5% dla partii i 8% dla koalicji, podczas gdy w Turcji sięga on 19%

Zasada pluralizmu politycznego
Zasada pluralizmu zakłada, że obywatele mają możliwość wolnego dostępu do piastowanych stanowisk i mogą tworzyć różne grupy, których działalność ma wpływać na władzę w kraju. Najbardziej charakterystycznym zjawiskiem jest zatem występowanie w państwach demokratycznych wielu partii politycznych, niezwiązanych ze sobą arbitralnie, reprezentujących własne ideologie.

Zasada podziału władzy
Koncepcja podziału władzy została zaproponowana przez Brytyjczyka Johna Locke a, a następnie rozwinięta przez Francuza Karola Monteskiusza (Charlesa Montesquieu). W swym dziele O duchu praw zawarł koncepcję trójpodziału władzy. Według niej najwyższy suweren winien być abstrakcyjny, a realne przejawy jego działalności winny być odseparowane. Osobną funkcję powinny pełnić organy ustawodawcze, wykonawcze i sądownicze. Dziś ta teoria została poddana licznym modyfikacjom, z racji iż poza podanym katalogiem organów, niemal zawsze funkcjonują w państwach ciała, które nie można włączyć do katalogu żadnego z podanych wyżej organów. Takim są przewidziane przez polską Konstytucję organy kontroli jak np. Najwyższa Izba Kontroli czy Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji.

Zasada państwa prawa
Zasada ta odnosi się do prawnej organizacji i działania władzy publicznej, która reguluje jej stosunki z jednostkami. Gwarantuje również szereg przywilejów obywatelom np. prawo do sądu, gwarancję praw nabytych etc.

Ze względu na organizację aparatu państwa, państwa demokratyczne można podzielić na te posiadające system: parlamentarno-gabinetowy, parlamentarno - komitetowy, prezydencki i półprezydencki. Organizacja aparatu to nic innego jak całość relacji pomiędzy najwyższymi organami w państwie: głową państwa, rządem i parlamentem. Ze względu na nieznaczną, ale dostrzegalną dominację jednej z instytucji, modele te posiadają charakterystyczne cechy:

1. System parlamentarno-gabinetowy
Oparty jest na dualizmie egzekutywym, co oznacza, że rozdzielona jest funkcja szefa rządu i głowy

państwa. Parlament odgrywa w nim dominującą rolę, rozstrzygając o budżecie, tworząc prawo i kontrolując rząd. Ten, aby móc sprawnie i legalnie funkcjonować, musi współpracować z głową państwa, ale i posiadać poparcie (wotum) parlamentu. Odpowiedzialność konstytucyjną ponoszą zarówno głowa państwa jak i członkowie rządu, choć tego pierwszego nie dotyczy odpowiedzialność polityczna. Głowa państwa może w tym systemie rozwiązać parlament, co zachowuje równowagę narzuconą przez podział władz. W swej czystej postaci w systemie parlamentarnym parlament decyduje o wyborze głowy państwa.

Państwa o tym modelu: Dania, Holandia, Austria, Włochy, Wielka Brytania (zmodyfikowany system gabinetowo-parlamentarny), RFN (zmodyfikowany system zwany kanclerskim)

2. System parlamentarno-komitetowy
System oparty na jednolitości władzy państwowej, gdzie skrajnie dominującą rolę pełni parlament. On wybiera głowę państwa i może ją odwołać. A contrario, głowa państwa nie może rozwiązać legislatywy. Parlamentowi w tym modelu podlegają bezpośrednio komitety (lub jeden rząd), które są wybierane przez parlament, sprawuję funkcje wykonawcze i ponoszą odpowiedzialność polityczną za wszelkie uchybienia.

Państwa o tym modelu: Francja za czasów konstytucji jakobińskiej z 1793 r., Francja za Komuny Paryskiej, azjatyckie państwa realnego socjalizmu i obecny system w Szwajcarii.

3. System prezydencki
Charakteryzuje się silną pozycją prezydenta. Wybierany w wyborach powszechnych prezydent jest szefem rządu (brak dualizmu egzekutywy), głową państwa i szefem administracji rządowej zarazem. Posiada on pozycję co najmniej równą parlamentowi a on i podlegli mu ministrowie nie odpowiadają politycznie przed parlamentem. Prezydent nie może jednak rozwiązać parlamentu a sam może zostać usunięty ze stanowiska zgodnie z procedurą impeachment u.

Państwa o tym modelu: USA, Brazylia, Meksyk

4. System półprezydencki
Zwany również semiprezydenckim lub mieszanym systemem parlamentarno-prezydenckim. Stanowi zestawienie cech dwóch wspomnianych wcześniej systemów. Dąży do zachowania równowagi pomiędzy urzędem prezydenta a parlamentem. Ten pierwszy wybierany jest przez naród, jest zwierzchnikiem sił zbrojnych i określa kierunki polityki zewnętrznej i wewnętrznej. Powołuje i odwołuje premiera oraz radę ministrów, która jednak odpowiedzialna jest politycznie przed parlamentem.

Państwa o tym modelu: III Rzeczypospolita Polska (teoria kontrowersyjna), Francja V Republiki, Portugalia, Rosja, Grecja, Rumunia.